

Obr. 1 Při příležitosti zahájení záchranné akce UNESCO v Núbii vydal Egypt již v roce 1959 první známku (archiv B. Vachaly)

Památky starověké Núbie na známkách světa

Břetislav Vachala

Staroegyptská civilizace, její památky a jejich odkrývání jsou motivy pravidelně se objevující na poštovních známkách celého světa (barevná příloha ii–iii), nejčastěji přirozeně na známkách Egypta (Eckstein 1979; Lüscher 1998; Vachala 2000). Hned ve druhé emisi egyptských známek, vydané v roce 1867, se vůbec poprvé na poštovní známce setkáváme s faraonským motivem. Je jím Velká sfinga před Rachefovou pyramidou (Farag 1995: 29), přičemž v dalších emisích vydávaných v období 1872–1906 je Velká sfinga zobrazena před pyramidou Chufuovou (Farag 1995: 30–35). Teprve v roce 1914 se na egyptských známkách objevily další staroegyptské motivy: reliéf z chrámu v Dendeře zachycující královnu Kleopatru VII., Memnonovy kolosy, brána Ptolemaia III. Euergéta v karnackém chrámu a skalní chrám Ramesse II. v Abú Simbelu (Farag 1995: 36–37). Od roku 1920 až dodnes k nim na egyptských známkách neustále přibývají další.

Využívání staroegyptských motivů na známkách světa začalo vlastně rovněž v roce 1914, a to když byl na turecké známce zobrazen karnacký obelisk Thutmose III. převezený do dnešního Istanbulu. Shodou okolností následovala zobrazení známých egyptských obelisků v Římě na známkách Itálie (od roku 1924) a Vatikánu (od roku 1933). Od té doby se setkáváme se staroegyptskými památkami na poštovních známkách nejrůznějších zemí docela často. Převážně se jedná o známkové série, které přibližují dějiny umění, vývoj architektury, památky zařazené na seznam UNESCO nebo třeba i sedm divů starověkého světa. Zvláštní místo mezi nimi zaujímá šestiznaková série vydaná poštovní správou Organizace spojených národů (2005) se zobrazením všech šesti památkových oblastí Egypta, které jsou od roku 1979 (klášter svaté Kateřiny s přilehlou oblastí však až od roku 2002) právem zahrnuty do Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví, vyhlášeného organizací UNESCO. Známky této série OSN byly zároveň vytištěny v šesti vkusných aršíkových úpravách a jednom nádherném známkovém sešitku v ilustrovaných tuhých destičkách. Některé země také představily

na známkách poklady egyptského umění uložené v jejich sbírkách a muzeích. Konkrétně jde o muzea v Káhiře, Berlíně, Lipsku, Vídni, Paříži, Londýně a Vatikánu. Kromě toho se staroegyptské motivy přirozeně objevují na známkových sériích prezentujících například vývoj písma, historii stavby lodí nebo starověká zvířata.

Je zajímavé, že některé poštovní známky dokonce do určité míry dokumentují vědní obor egyptologii. Existují totiž známky vydané k 150. výročí rozluštění hieroglyfického písma (Francie 1972; Egypt 1972) nebo s podobiznami některých egyptologů, jimiž jsou (v chronologickém pořadí vydaných známek) Jean François Champollion (Francie 1972; Egypt 1972; Monako 1990; Egypt 1999), František Lexa (Československo 1976), Jean Capart (Belgie 1977), Selim Hassan (Egypt 1987), Kazimierz Michalowski (Polsko 2001: obrazová dopisnice s natištěnou známkou), Howard Carter (Guinea-Bissau 2012) a Zahi Hawass (Mosambik 2012). Jiné známky připomínají společnost Fondation égyptologique Reine Élisabeth (Belgie 1973) a konání 6. mezinárodního egyptologického kongresu v Turínu (Itálie 1991) a 8. egyptologického kongresu

v Káhiře (Egypt 2000). Sem můžeme přiřadit i známky, jimiž Egypt oznámil otevření muzea Chufuovy lodi v Gíze (1974) a Alexandrijské knihovny (2002) nebo stoleté výročí založení Egyptského muzea v Káhiře (2002).

Prostřednictvím poštovních známek byla široké veřejnosti také připomenuta výročí tří slavných archeologických objevů v Egyptě: 50, 75 a 90 let od objevu Tutanchamony hrobky (Velká Británie 1972; Egypt 1972; Egypt 1997; Guinea-Bissau 2012), 200 let od objevu Rosettské desky (Egypt 1999) a 100 let od nálezu Nefertitiny busty (Monako 2012; Mosambik 2012; Německo 2013; Niger 2013; Togo 2013).

A ještě je třeba zdůraznit, že jedna zcela mimořádná událost se stala podnětem k vydání jedné z nejkrásnějších známek s egyptologickou tematikou (Francie 1976). Znamka je věnována Ramessovi II. u příležitosti konání dnes již legendární výstavy „Ramesse Veliký“ v pařížském Grand Palais (15. 5. – 17. 10. 1976) a převezení faraonovy mumie do Paříže (s jejím oficiálním uvítáním jako hlavy státu) 26. září 1976 s cílem uskutečnění jejího komplexního výzkumu (Balout – Roubet 1985).

Největší ohlas ve světové známkové tvorbě ovšem z egyptologického hlediska zcela jednoznačně zaznamenal projekt UNESCO na záchranu a dokumentaci památek starověké Núbie, bezprostředně ohrožených stoupajícími vodami Nilu v souvislosti s budováním Vysoké asuánské přehrady a napouštěním Násirova přehradního jezera (Marino – De Simone 2000). Tato akce, která dodnes zůstává svým rozsahem, dosaženými výsledky i vynaloženými finančními náklady nepřekonaným mezinárodním projektem v oblasti archeologie, probíhala celých 20 let: od roku 1960, kdy ji vyhlásil generální tajemník UNESCO Vittorino Veronese, až do roku 1980, kdy byla ukončena úspěšným přemístěním chrámového souboru z nilského ostrova Fílé (Säve-Söderbergh 1987: 228–231). Aktivně se jí tehdy zcela konkrétním způsobem zúčastnilo 48 států světa.

V době, kdy akce UNESCO probíhala, vydaly známky na její propagaci a podporu poštovní správy 47 států světa, které se ovšem nekryjí se zeměmi participujícími na archeologickém projektu. První známku při této zvláštní příležitosti vydal již v roce 1959 (obr. 1) Egypt a v roce 1980 vydal rovněž známku poslední (a současně s ním ovšem také Benin a Itálie). Připomeňme si nyní všechny země v abecedním pořadí: Afghánistán, Alžírsko, Argentina, Benin, Čad, Dahome, Dominikánská republika, Egypt, Francouzské Somálsko, Gabun, Ghana, Guatemala, Guinea, Horní Volta, Indonésie, Irák, Itálie, Jemen, Jemenská lidová demokratická republika, Jordánsko, Jugoslávie (obr. 2), Katar, Kongo (Brazzaville), Jižní Korea, Kuvajt, Laos, Libanon, Libye, Maledivy, Malí, Maroko, Mauretánie, Monako, Niger, Nigérie, Pákistán, Pobřeží Slonoviny, Rwanda, Senegal, Somálsko, Středoafriická republika, Súdán, Sýrie, Šardžá [Spojené arabské emiráty], Togo, Tunisko, Uruguay a Vatikán. Skutečný celkový počet známkových zemí však je 48, když bereme v úvahu, že Dahome byla v roce 1975 přejmenována na Beninskou lidovou republiku.

V případě dahomejské známky (1964) a tříznakové beninské série (1980) se tedy jedná o jeden přejmenovaný stát. Dodejme pro úplnost, že naopak za známkovou zemi nelze považovat Palestinu, když Egypt (tehdejší Sjedno-

Obr. 2 Mezi 47 zeměmi, které vydaly poštovní známku na propagaci a podporu záchranné akce UNESCO, byla také Jugoslávie (archiv B. Vachaly)

cená arabská republika) opatroval některé své známky přitiskem nebo přetiskem PALESTINE, což se týkalo i známek vydávaných u příležitosti této akce UNESCO.

Jelikož za symbol úspěšné akce UNESCO byl považován skalní chrám Ramesse II. v Abú Simbelu, jehož záchrana v letech 1964–1968 spočívala v rozřezání, přenesení a znovusestavení na novém místě, vzdáleném 200 metrů a položeném o 65 metrů výše, stal se přirozeně i nejčastějším motivem na poštovních známkách světa. Druhým zásadním motivem byla „perla Egypta“ – Esetin ptolemaiovský chrámový komplex na Fílé, jehož záchrana v letech 1972–1980 obnášela jeho rozebrání na 40 tisíc bloků, přepravu na 300 metrů vzdálený ostrov Agilkija a znovusestavení. Oblíbeným známkovým motivem byl rovněž chrám Ramesse II. ve Wádí es-Sebúa s působivou přístupovou cestou tvořenou řadou sfing. A konečně byl také několikrát na známkách prezentován Mandulidův ptolemaiovský chrám v Kalábši, který byl v letech 1962–1963 rozložen na 1 600 kamenných bloků a sestaven na 50 km vzdáleném novém místě. Naopak jen jednou se na známce objevil pohled na zachráněný římský chrámový kiosek v Kertásí (Egypt 1980) a ptolemaiovský chrám v Dakce (Pákistán 1964).

Pokud jde o geografický přehled památek ze zkoumaných oblastí, pak z památek Dolní (egyptské) Núbie byly na známkách světa vyobrazeny celkové pohledy, architektonické detaily a vybrané reliéfy z obou abúsimbelských skalních chrámů, Esetina chrámu a Trajánova kiosku na Fílé a kalábšského chrámu, dále sfingy z Wádí es-Sebúa a celkové pohledy na Kertásí a Dakku. Zcela ojedinělým motivem je nástěnná malba zobrazující svatého Petra

z Ramessova chrámu ve Wádí es-Sebúa (Vatikán 1964), jehož skalní část byla v koptské době přeměněna v křesťanskou svatyni. Kupodivu se však na známce nikdy neobjevil žádný z pěti nubijských chrámů a svatyní, které Egypt daroval některým státům jako projev díky za odbornou a finanční pomoc poskytnutou při mezinárodní akci UNESCO. Jde o stavby z Kalábši (nyní v Egyptském muzeu v Berlíně), Táfy (v Muzeu starožitností v Leidenu), el-Lésije (v Egyptském muzeu v Turínu), Dábúdu (v parku na hoře Príncipe Pío v Madridu) a Dendúru (v pavilónu Sackler Wing Metropolitního muzea v New Yorku).

Záchranná akce UNESCO geograficky samozřejmě zahrnovala i Horní (súdánskou) Núbii: v tomto případě se však známková tvorba omezila jen na Súdán. Je přitom zajímavé, že ústředním motivem na súdánských poštovních známkách (1961) se stala malá bronzová Taharkova votivní soška z Núrí (Louvre E 25276), která představuje tohoto panovníka, jak předkládá nádoby *nu* bohu Hemenovi jako dík za vysokou nilskou záplavu v 6. roce své vlády (detail Taharkovy sošky viz Russmann 1974: Fig. 15; celkový pohled: Bonnet – Valbelle 2006: 144–145). V následujícím roce (1962; obr. 3) ještě vydala súdánská poštovní správa známku s detailním pohledem na Jižní chrám Hatšepsuty a Thutmose III. v Buhénu (Caminos 1974: I, Pls. 3, 7), který byl převezen a umístěn v Národním muzeu v Chartúmu (Hinkel 1978: 84–87).

Během záchranné akce UNESCO došlo v súdánské části Núbie k jednomu významnému objevu, který se stal v roce 1967 námětem vkusné osmiznamkové polské série. Ve Farasu se polské expedici podařilo v roce 1961 odhalit katedrálu založenou kolem roku 650 (Adams 1977: 471–488). Součástí její výzdoby byly jedinečné fresky, z nichž 169 bylo převezeno do Národních muzeí v Chartúmu a Varšavě. A právě ve Varšavě je mohla světová ve-

řejnost obdivovat poprvé na velkolepé výstavě již v roce 1967 (Michałowski 1974: 83–286).

V souvislosti se známkovou tvorbou, jejímž ústředním motivem se v letech 1960–1980 stala nubijská akce UNESCO, je třeba zmínit příjem z prodeje známek (včetně medaile vydané u příležitosti úspěšného ukončení záchranu Fílé v roce 1980), který tehdy činil 112 665,64 amerických dolarů (Säve-Söderbergh 1987: 232–233). I když se tato finanční částka zdá být zanedbatelná v celkovém získaném objemu prostředků (40 272 506,81 USD), přispěla svou měrou k záchraně nubijských stavebních památek.

Pomyslnou tečkou za záchrannou akcí UNESCO se stalo otevření Muzea Núbie v Asuánu 23. listopadu 1997 (Gaballa Ali 1997) podle architektonických projektů Mahmúda el-Hákima (také autora luxorského muzea) a Pedra Ramíreze Vázqueze. V muzeu, které se nachází v působivé členité krajině s pískovcovými a žulovými skalami na jižním okraji Asuánu a zahrnuje i část středověkého fáti-movského hřbitova, je vystaveno na dva tisíce hodnotných exponátů přibližujících historii Núbie – brány do Afriky. Právem bylo otevření tohoto muzea připomenuto na známce Egypta v roce 1997.

Na závěr můžeme říci, že poštovní známky, které stále ještě bereme do rukou a jejichž hodnotu užitnou i sběratelskou považujeme za samozřejmost, mají celosvětový dosah. Původní známková tvorba 47 zemí světa, která procházela svým plynulým vývojem od výtvarného návrhu, přes rytecký převod (vrcholný je v případě měditisku a ocelotisku) až po výslednou tiskovou podobu, jednoznačně přispěla (společně s dalšími filatelistickými produkty, zejména otisky příležitostných i strojových razítek různých zemí) k celosvětové propagaci mezinárodní akce UNESCO na záchranu nubijských památek a k povědomí o důležitosti historie území egyptské a súdánské Núbie.

Obr. 3 Súdánská známka s detailním pohledem na Jižní chrám Hatšepsuty a Thutmose III. v Buhénu (archiv B. Vachaly)

Obr. 4 Poštovní známku s tématikou záchranu nubijských památek vydalo také Tunisko (archiv B. Vachaly)

Poznámka:

Zmiňované poštovní známky lze dohledat ve standardních katalozích *Michel* (Unterschleißheim), *Stanley Gibbons* (London), *Yvert et Tellier* (Paris) a *Zumstein* (Bern). Jako ilustrační doprovod tohoto článku byl zvolen výběr známek, jejichž tématem se stala mezinárodní akce UNESCO na záchranu nubijských památek.

Literatura:

- Adams, William Y.: 1977 *Nubia. Corridor to Africa*, London: Allen Lane.
- Balout, Lionel – Roubet, Colette (eds.): 1985 *La momie de Ramsès II. Contribution scientifique à égyptologie*, Paris: Éditions Recherche sur les Civilisations.
- Bonnet, Charles – Valbelle, Dominique: 2006 *Pharaonen aus dem schwarzen Afrika*, Mainz am Rhein: Verlag Philipp von Zabern.
- Caminos, Ricardo A.: 1974 *The New-Kingdom Temples of Buhen, Vols. I–II*, London: Egypt Exploration Society.
- Eckstein, Ulrich: 1979 *Motiv-Philatelie. Ägyptologie*, Oldenburg: Privatdruck.
- Farag, Maged M.: 1995 *1866, The Khedivial Post. Royal Albums of Egypt*, Cairo: Max Group.
- Gaballa Ali, Gaballa: 1997 *Nubia Museum. The History and Culture of Nubia*, Cairo: The Supreme Council of Antiquities.
- Hinkel, Friedrich W.: 1978 *Auszug aus Nubien*, Berlin: Akademie-Verlag.
- Lüscher, Barbara: 1998 „Das Alte Ägypten im Spiegel der Briefmarke“, in: Brodbeck, Andreas (ed.). *Ein ägyptisches Glasperlenspiel. Ägyptologische Beiträge für Erik Hornung aus seinem Schülerkreis*, Berlin: Gebr. Mann Verlag, s. 163–178.
- Marino, Giuseppe – De Simone, Costanza M.: 2000 *Nubia Submerged. Through their eyes, with their own words*, Cairo: Agenzia Italiana.
- Michałowski, Kazimierz: 1974 *Faras. Die Wandbilder in den Sammlungen des Nationalmuseums zu Warschau*, Warszawa – Dresden: Wydawnictwo Artystyczno-Graficzne – VEB Verlag der Kunst.
- Russmann, Edna R.: 1974 *The Representation of the King in the XXVth Dynasty*, Bruxelles – Brooklyn: Fondation Égyptologique Reine Élisabeth – Brooklyn Museum of Art.

- Säve-Söderbergh, Torgny: 1987 *Temples and Tombs of Ancient Nubia. The International Rescue Campaign at Abu Simbel, Philae and Other Sites*, London – Paris: Thames and Hudson – UNESCO.
- Vachala, Břetislav: 2000 „Die Ägyptologie auf den Briefmarken der Welt“, *Göttinger Miszellen. Beiträge zur ägyptologischen Diskussion* 174, s. 105–110.

Abstract:**Monuments of Ancient Nubia on postage stamps of the modern world**

The successful International UNESCO Campaign to Save the Monuments of (Egyptian and Sudanese) Nubia became an important motif on the postage stamps of 47 countries of the world in the years 1960–1980. The stamps host famous rescued temples (listed here according to frequency of the used motifs, including general views, details of architecture and relief decoration) of Abu Simbel, Philae, Wadi es-Sebua, and Dakka, the Kiosk of Qertassi and the Southern temple of Buhen. Moreover, some of the unique painted murals found in the episcopal cathedral at Faras were reproduced on Polish stamps. The philatelic contribution to the campaign was far from symbolic. The total philatelic revenue (including income from the Philae Medals) reached 112,665.64 US dollars. The philatelic activity of 47 countries substantially contributed to the publicity of the UNESCO Nubia Campaign around the world.

postage stamp – Nubia – monument – UNESCO Campaign

poštovní známka – Núbie – památka – záchranná akce UNESCO

Břetislav Vachala (bretislav.vachala@ff.cuni.cz)
Český egyptologický ústav, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze